

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті розглядається проблема першочергової важливості, яка стоїть перед вищою освітою сьогодні – здоров'язбережувальних компетенцій як основи професійної підготовки вчителів фізичної культури.

***Ключові слова:** здоров'язбережувальні компетенції, система освіти, вчитель фізичної культури.*

Постановка проблеми. Особливої актуальності означена проблема набуває в умовах модернізації системи освіти в Україні, зорієнтованої на входження у світовий освітній простір. Саме педагогічна спільнота України має спрямовувати свою діяльність на те, щоб озброївши майбутнього вчителя певними знаннями, навчити його шукати якомога ширше коло практичного застосування цих знань; зробити життя комфортним, шляхом озброєння уміннями, які зроблять його краще пристосованим до мінливих життєвих колізій; допоможуть зберегти здоров'я та життя на якомога довший термін людського існування.

Власне, вимогою сучасності є не лише володіння знаннями та певним набором умінь і навичок, а в першу чергу усвідомлення життєвих цінностей, життєвої мети, що є важливими складниками компетентності людини. Адже бути компетентним означає не тільки мати знання, вміння та навички, а ще й вміти їх ефективно використовувати.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема підготовки майбутніх учителів набула досить ґрунтовного висвітлення в науковій літературі. Теоретичні та методологічні її основи відображені в працях М. Драгоманова, О. Духновича, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Сучасні її аспекти знайшли відображення в науковому доробку А. Алексюка, Н. Гоноболіна, С. Гончаренка, Н. Кузьміної, О. Савченко, В. Семиченко, В. Сластьоніна, О. Щербакіна та ін. [7].

Розробку педагогічних шляхів вирішення згаданої проблеми здійснювали С. Бондаренко, М. Гончаренко, С. Кириленко, В. Оржеховська, О. Пилипенко, Е. Скворцова, А. Сухарев та багато інших [5].

Сьогодні можна констатувати наявність великої кількості досліджень у галузі збереження здоров'я в умовах навчальних закладів та підготовки педагогів до здійснення здоров'язбережувальної діяльності (Н. Абаскалова, О. Алексеєва, Г. Мещерякова, І. Ніколаєва, С. Чурюкіна).

Разом з тим, практика свідчить про те, що зусилля, які докладаються вищими освітніми установами у галузі здоров'язбережувальної підготовки майбутніх вчителів недостатньо ефективні. Необхідно зазначити той факт, що у вищій школі звертається недостатня увага на формування у майбутніх педагогів готовності до здоров'язбережувальної діяльності. У навчальний процес вищих навчальних закладів украї мало упроваджують сучасні педагогічні технології, спрямовані на формування у майбутніх вчителів здоров'язбережувальної компетентності.

Відсутність у педагогів мотивації до діяльності, пов'язаної із збереженням здоров'я дітей, незнання і невміння використовувати в освітньому процесі здоров'язбережувальні технології та ігнорування науковою організацією праці в педагогічному процесі – все це свідчення незадовільного стану культури здоров'я, в сучасному суспільстві, дефіциту системи знань і практичного досвіду у галузі збереження і зміцнення підростаючого покоління. Виникли суперечності між соціальним замовленням суспільства, спрямованим на пріоритет збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу, і недостатнім володінням більшістю вчителів фізичної культури здоров'язбережувальною компетентністю; необхідністю упровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутнього вчителя фізичної культури і недостатньою розробленістю технології формування здоров'язбережувальної компетентності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування здоров'язбережувальної компетенції як основи професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу досліджень.Сьогодні перед освітою постає завдання формування людини "як унікальної цілісної творчої індивідуальності, що прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації) відкрита для сприймання нового досвіду, здатна здійснювати свіжий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях". Основна роль у реалізації цього завдання покладається на загальноосвітню школу, яка охоплює навчанням і вихованням переважну більшість дітей і протягом досить тривалого часу і керується у своїй діяльності науково обґрунтованим теоретичними та практичними матеріалами.

Школа XXI століття має реалізовувати ідеї особистісно-орієнтованої педагогіки; забезпечувати єдність інтелектуального, фізичного, духовного і морального розвитку особистості конкурентоздатній на ринку праці; вчити плануванню стратегії власного життя, орієнтуванню в систем, цінностей, визначенню життєвого кредо та стилю життя.

Проте такі ідеї залишаються на рівні декларування, якщо не буде фахівців, які могли б ефективно їх реалізовувати, зв'язку з цим постає проблема забезпечення школи вчителями, котрі володіють відповідними знаннями, вміннями і навичками здатні до впровадження у навчально-виховний процес нові технології спрямованих на формування у школярів основ знань із здоров'я та безпечного способу життя. Тобто школі потрібні спеціалісти, які характеризуються не тільки високою професійною майстерністю, а й вбачають морально-соціальний сенс у своїй професійній роботі, поєднують компетентність і діловитість із турботою про інтереси учнів.

З огляду на це сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя, його практичної підготовки набувають більш вираженого характеру. Навчання у вищому педагогічному закладі має орієнтуватися на підготовку кадрів широкого профілю, посилення фундаментальної освіти, наближення навчального процесу до дослідницької та творчої професійної діяльності, спрямовуватися на формування особистості педагога з такими якостями, які відповідали б наявним вимогам і забезпечували успішність практичної діяльності.

Тому у педагогічній періодиці, методичній літературі чи не найпоширенішим терміном стало поняття "компетентність". І це закономірно. Школа, педагогічна наука, йдучи назустріч вимогам часу, намагаються посилити практичну спрямованість навчання, підвищити конкурентоспроможність, життєву компетентність молоді, яка вчиться. Дедалі більше звертається увага не на процес надання знань, а на те, щоб навчити студентів використовувати їх за порогом вищого закладу для досягнення життєвого успіху.

Нині в українській освіті акцентовано необхідність формувати і розвивати здоров'я-збережувальну компетентність кожного учня та студента, що забезпечує якісно вищий рівень готовності молоді людини до самостійного життя, адже вона, набувши комплексу знань, умінь і навичок, ціннісного ставлення до життя і здоров'я, компетентно зарадити собі у вирішенні різноманітних проблем, пов'язаних зі здоров'ям [6].

Проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників сьогодні стоїть особливо гостро, адже вчитель, як писав К. Ушинський, як фахівець живе доти, доки вчиться. Учитель XXI століття стає організатором і координатором самостійної пізнавальної діяльності учнів, їхнім партнером у педагогічному процесі.

Поняття "компетентність" українська освіта оперує в значенні, запропонованому європейськими країнами. Визначають поняття компетентності (competence) як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання.

На думку О. І. Пометун, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [2].

Поняття "компетентність" – складне та багаторівневе і визначається як набір знань, умінь, навичок, здібностей, цінностей, способів діяльності, що сприяє особистому успіху, покращує якість навчально-виховного процесу.

Компетенція – це здатність розв'язувати проблеми, що забезпечується не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів.

Отже, компетентність – це не тільки і не стільки знання, а знання плюс уміння і навички користуватися цим знанням.

Професійна компетентність педагога передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок; забезпечення мобільності та поповнення професійних та особистісних якостей, гнучкості у засвоєнні методів теоретичної та способів практичної діяльності, критичності мислення, саморефлексії, прагнення до безперервного професійного зростання. У її структурі важлива роль належить здоров'язбережувальній компетентності, яка вимагає від вчителя володіння відповідними теоретичними знаннями та навичками практичної діяльності.

Здоров'язбережувальна компетентність учнів є однією з ключових для української системи шкільної освіти.

Здоров'язбережувальна компетенція – здатність (готовність) мобілізувати систему знань, умінь розумових і особистісних якостей, необхідних для формування у школярів мотивації до здоров'язбереження, а також уміння передбачати, попереджати, або компенсувати втрату здоров'я як засобу задоволення базових потреб людини.

І.А. Анохіна розглядає здоров'язбережувальну компетентність як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих [2].

Суть поняття "здоров'язберігаюча компетентність", на думку Н.В.Тамарської, проявляється у проведенні профілактичних заходів і застосуванні здоров'язберігаючих технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження [2].

Здоров'язбережувальна компетентність – пов'язана з готовністю вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах.

Д.Є. Воронін вважає, що здоров'язберігаюча компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язберігаючої компетентності майбутніх фахівців [2].

На нашу думку, здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності.

У структурі здоров'язбережувальної компетенції вчителя Т. Бондаренко виділяє когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний компоненти. Когнітивний компонент варто розглядати як сукупність теоретичних медико-біологічних, психолого-педагогічних і методичних знань; умінь педагога педагогічно мислити, що, в свою чергу, передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь [1].

До показників, що свідчать про рівень розвитку когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетенції вчителя, належать: знання суті і змісту понять "здоров'я" і "здоровий спосіб життя", основних показників складових здоров'я людини (фізичного, психічного, психологічного, соціального і духовного); знання про сома тику, фізичні властивості організму людини, санітарно-гігієнічні вимоги до організації навчально-виховного процесу; розуміння чинників, що впливають на здоров'я; знання основних характеристик здоров'язберігаючих технологій; умінь вивчати, аналізувати та оцінювати стан власного здоров'я і здоров'я учнів, прогнозувати можливі зміни стану здоров'я учнів залежно від створених умов.

Серед показників розвитку емоційно-ціннісного здоров'язбережувальної компетенції виділяють такі показники: висока мотивація на виховання здоров'язберігаючих якостей в учнів; переконаність в необхідності передачі своїх знань для здоров'язбереження учнів; виявлення пізнавального інтересу до проблеми збереження здоров'я підростаючого покоління.

Діяльнісний компонент здоров'язбережувальної компетенції вчителя передбачає володіння тими умінями і прийомами діяльності, які забезпечують формування в учнів переконань у необхідності дбайливого ставлення до свого здоров'я [1].

О.Бусигін та В. Пентюхін здоров'язбережувальну компетенцію розглядають як синтез чотирьох груп компетенцій: фізіологічних, соціально-психологічних, гносеологічних і акмеологічних. Серед фізіологічних було названо ставлення особистості до життя, харчування, алкоголю, куріння, фізичного розвитку, психоактивних засобів, знання законів збалансованого харчування, законів фізичного розвитку і "12 правил" здорового способу життя, знання норм споживання алкоголю і куріння, умінь вивчати власний спосіб життя та проводити самооцінку фізичного розвитку. До соціально-психологічних було віднесено ставлення учнів до загальнолюдських цінностей, навколишнього середовища, ноосферних норм поведінки людей Землі, ставлення до страху і власного тривожного стану, умінь "любити себе", знання позитивних

і негативних сторін страху і володіння методиками стресостійкості. У групі гносеологічних компетенцій авторами було згадано сучасне розуміння суті здоров'я, знання теорії здоров'я здорової людини на всіх трьох рівнях, знання законів розвитку пам'яті, розуму. Четверту групу становлять акмеологічні компетенції – ставлення до штучної краси, популярності і слави, досягнень у спорті і мистецтві, знання законів збереження здоров'я і ознак мудрості людини, меж втручання в будову тіла естетичної медицини [1].

Здоров'язбережувальна компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне та багатоаспектне, його зміст змінюється згідно процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті.

Провідне місце у напрямку здоров'язбережувальної компетенції належить вчителю фізичної культури, від компетентності якого багато в чому залежить здоров'я і працездатність нації [4].

Саме це багатство певною мірою мають примножувати вчителі фізичної культури. Їхня місія полягає у впровадженні свідомості і повсякденний побут учнів важливої ідеї здорового способу життя і діяльності, вихованні в дітей бажання до виконання систематичних фізичних рухів, залученні до занять фізичною культурою і спортом. Вчителю фізичної культури належить важлива соціальна функція в передачі знань і умінь здоров'язбереження, тому формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури є необхідною та обов'язковою компонентою його біологічної підготовки.

Дбаючи про системність і послідовність у фізичному вихованні учнів, вчителі фізичної культури починають із створення для них здорового способу життя, бо без дотримання особистого режиму життя і діяльності, гігієнічних вимог та виконання загартовувальних процедур неможливі повноцінний ріст і розвиток, на тлі яких можна вдосконалювати фізичні і вольові якості засобами фізичної культури і спорту.

Важливого значення в системі виховання учнів набувають заняття фізичними вправами в режимі дня і розвиток фізичних якостей. Адже без достатнього фізичного вдосконалення учнів неможливий їх інтелектуальний розвиток. І справді, рідко можна побачити хворобливу і фізично недорозвинену дитину, яка була б відмінно розвинутою розумово [4].

Як організувати урок, аби одночасно давати учням знання, навчати їх раціональної техніки виконання фізичних вправ, прищеплювати вміння самостійно розвивати рухові якості, викликати в них задоволення від вправ, спонукати до свідомого сприйняття навчального матеріалу?

Значною мірою відповідь на всі ці запитання дає компетентний вчитель фізичної культури, адже продумане, творче планування ним навчально-виховного процесу є основою педагогічної діяльності його і навчальної діяльності учнів. Адже вчителю фізичної культури поряд з необхідністю розв'язання освітніх і виховних завдань, необхідно цілеспрямовано впливати на фізичну підготовленість і розвиток учнів [6].

Таким чином, актуальність дослідження проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності вчителя визначається: сучасними тенденціями розвитку освіти; нереалізованим потенціалом вищих педагогічних закладів освіти у підготовці висококваліфікованих кадрів, спроможних ефективно реалізовувати завдання збереження і зміцнення здоров'я школярів; підвищенням вимог до здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури.

Висновки. Отже, формування здоров'язбережувальної компетенції – це цілеспрямований і структурований процес, який охоплює формування мотивації до здоров'язбережувальної

діяльності та регулярної рухової активності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь, підвищення фізичної підготовленості та функціональних можливостей. Знання, володіння і застосування здоров'язберезувальної компетентності є важливою складовою професійної компетентності сучасного вчителя фізичної культури; є її основою, яка формує гуманітарне мислення, поведінку діяльності майбутніх фахівців, розвиває інтелектуальну, емоційно-вольову сферу людини, сприяють збагаченню морально-естетичного досвіду та інтеграції фізичної і професійної культур і особистості.

Використані джерела

1. Бондаренко Т.Є. Визначення структури здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології / Т.Є. Бондаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2012. – №1(19). – С. 214-223.
2. Братищенко І. В. Впровадження здоров'язберезувальних технологій у навчальному закладі [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу <http://teacherjournal.com.ua/>
3. Митчик О., Сапожник О. Етапи формування здоров'язберезувальної компетенції в студентів вищих навчальних закладів / Олександр Митчик, Олена Сапожник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – 2011. – №. 3 (15). – С.75-79.
4. Омеляненко В. Г. Здоров'язберігаюча компетентність вчителя фізичної культури / В. Г. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя. (Матеріали регіонального науково-практичного семінару). – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2006. – 188 с.
5. Харківська академія неперервної освіти // "Підвищення компетентності педагогів щодо впровадження здоров'язберезувальних інноваційних технологій. – К. – 16-18 жовтня 2012. – Національна виставка-презентація №4.
6. Цвек С. Планування – системність і наступність / Станіслав Цвек // Фізичне виховання в школі. – 1996. – № 1. – С. 5 – 16.
7. Чернишова Є.Р. Підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини. К.: Видавничий дім "Букрек", 2007. – 200с.
8. Черняєва Н.В. Вимога часу – бути компетентним [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/vimoga-chasu-buti-kompetentnim--.html>

Тевкун В.В.

HEALTH SAVING COMPETENCES IS BASIS OF PROFESSIONAL PREPARATION FOR FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION

The article is examined to the problem of near-term importance, which stands before higher education today – health saving competences as basis of professional preparation for future teachers of physical education.

Keywords: *health saving competences, system of education, teacher of physical education.*

Стаття надійшла до редакції 27.10.2013 р.

